

Издаан сваког четвртка
за цијелом табаку.
Стаје за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину;

годишње . . . 6 флор.
на по године . 3 "
на четврт године 1 " 50.
За Србију годишње 20 дин.
на по године . 10 "
на четврт године 5 "
[све друге земље 20 фран.
годишње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Претплата из Црне Горе
и сва писма шаљу се са-
мом уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вало-
жићу у Београд, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Рамадановић Сатнаго
(за „Црногорку“).

Претплату примају сви
наши књижари и новинар-
ске експедиције. Нефран-
кирана писма не примају
се.

Број 14.

ЦЕТИЊЕ, 19. Априла 1884.

Година I.

О Ј. АВАЛО.....

Ој, Авало, горо сива,
Зар ти није срца жива?
Зар у тебе очи нису
На том врху, на том вису?
Ил' те какви јади тиште,
Ој, вјетрова вијалиште?
Је ли спомен твога Порче,
Што га вис твој ољегов'о,
И на теби то његово
Порушено старо дворче
Што ти тврдо срце горче?
Мани мртве мирном стању,
Остави их вјечном санку,
Покри спомен маглом сном,
Тешко мртвом, благо живом!
Пробуди се, др'јемни вјесе,
Разведри се, разбери се,
Па погледај на те нисе,
По том ерском св'јету л'јеном, —
Благо видном, тешко сл'јеном! —

Са висине нешто сијне;
Сунце сједа, гора гледа.

Планине су виловите,
Вилама су видовите:
Гора види све што вр'једи,
Куд погледи, иде кр'једи;
Не слуша их како зборе,
Не гледа их како творе,
Она мотри, доле, горе,
У тамнице и у дворе,
Испитује души споре,
Срце тражи, не ће коре.

Ој, Авало, де ми кажи,
Нађе л' што ти око тражи?
У срцима што ти глеђу
Показују све по реду,
Сваку жељу, сваку миса'
Што им на дно Бог уписа'
Што ли ти се могле кас'ти?
Да л' горчине, да ли сласти,
Цитомине или страсти?
Да л' врлине или гр'јеси,
Да л' прегори или б'јеси?
У власника и у роба,
Да л' је покај или злоба?
Видје л' цв'јеће или ст'јење,
Нађе л' порок ил' поштење?
Виде л' хуле ил' удворе,
Ил' небожне ил' удворе?
Нађе л' свуд бар ерске св'јести?
Ој, Авало, нагов'јести!

Сунце сјело, ноћ се нагла,
На Авалу пала магла,
Горино се склони око;
Видјело је доста, много!

Са висине са планине,
Кроз маглу се чује сиву:
„Благо мртву, тешко живу!“
А у гори нешто збори,
Ка' немуншти језик пушти
У шипрагу, у проц'јену:
„Тешко видну, благо са'јену!“

Лазо Костић.

МОЗАК И СРЦЕ У КЊИЖЕВНОСТИ.

(Наставак *).

Доведите Папуанца, рецимо у Беч, и одве-
дите га у тамошњу дворску оперу. Оркестар
је баш започео увертиру од Вилхелма Тела.
Вама се „срце топи“ од милине, слушајући
дивну композицију мајстора Росинија. Вашем
госту дивљаку то је са свијем свеједно; он сједи

пored вас са свијем равнодушно, као да сте
какав пањ поред себе ставили. Вас нешто хо-
ће да дигне са сједишта, пролазе вас као неки
мрави, обузме вас нека блага тошлота, чисто
сте запесени, потресени, не осјећате се више
да сте на земљи, као да пливате посред сфера
од самијех акорада, попадне вас неко уздиса-
ње, хтјели бисте скоро већ и да плачете, — а
њему на све то ни брнге, шта више, њега ће
да мори осјећање са свијем противположене

*) Види бр. 8. „Црногорке“. У.

врсте, њему ће да буде досадна та „халабука“ од толикијех инструмената.

Или: одведите га на други какав комад. Рецимо, представља се „П Тговаторе“. Случајно је ту баш талијанска „етајоча“. Мјерјвински пјева: „Vogel mög!“. Ви слушате, како „Ју-нак у пјевању“, Пољак Мјерјвински, извија високо С као нико досле. Слушате, на чему хоће да се помамите од одушевљења. Срце вам „скаче“ у грудима. Као да је неки демон ушао у вас, ви час немате мира на столци, час сте опет на њој као закопан, дах вам се рекао би пресекао, вас сте се претворили у ухо, а опет сву сте душу предали уху.

А ваш пријатељ из Папуанске?

И он се до душе нешто узвирило, али не ради тога, што би му се пјевање Мјерјвинсково допадало, него што би хтио да бјежи из оперског позоришта, да не слуша више ту „дерјаву“.

За што је Папуанцу Росинијева увертира „халабука“, а вама милина слушати? И за што је њему Мјерјвинсково пјевање „дерјав“ а вама сласт неопишана?

И музику и пјевање слушали сте обојица ухом, а уши су вам обојици једнаке, нормалне, здраве. Па ипак тако велика разлика међу обојицом у ономе што сте чули!

Откуда то?

Отуда, што је велика разлика између растег и његовог мозга. Уши су вам једнаке, то је истина, али вам нијесу једнаки мозгови. Исти свијет од тонова, исти спољашњи материјал такоа вам је обојици ушним живац, који је све, што је с пола примно, да кажемо јерно прецино у мозак. Али ту је сад настала парница дијаметрално противположена између вас и дивљака. У вашем мозгу пробудила се силна радња, представе о хармонији тонова, старе и нове, ничу једна за другом, спајају се, слажу се, репродукују, а све то бива муњевитом брзином и ванредном живићу; при том макина, која добавља с пола материјал: чулни орган ради свом снагом и све већма оживљава радњу мозга. Ова је већ толика, да цијело тијело у своју службу узима, нарочито пак срце које „игра“ од малне, „топи се“ у сласти. За то вас „пролазе мрави“, руке и ноге час раде час су као уковане, дах чини се као да је престао. Душа је вања за то вријеме освојила тијело.

У вашег друга нема од свега тога ништа. У његовом мозгу ништа се није пробудило. Цијели онај спољашњи материјал, који је вас довео „у екстазу“, код њега у мозгу није кренуо ни једне старе представе нит је створио катве нове. За то он и јест, ратни душан. Че-

гов мозак ради као обично, па и срце му није нимало „узбуђено“, и оно ради као обично. Тако и цијело тијело. У њега је душа остала на миру за цијело вријеме, док је оркестар свирао Росинијеву композицију и док је Мјерјвински пјевао. У његовом мозгу није се могло ништа пробудити, јер материјал, који је с пола унесеи, није у њему ништа затекао, што би му мозак могао кренути на радњу; свијет од тонова, који му је кроз ухо прошао до мозга, није тамо нашао на већ стечени капитал у свијести о хармонији, па за то дивљак није ни могао тонове саставити у складну цјелину, него их је раставио на засебне дијелове, који су тада у његову мозгу правили „халабуку“ од класичне Росинијеве композиције. Исто је тако Мјерјвинсково пјевање његовом мозгу гола „дерјав“, из истих узрока.

Извели смо дивљака и образованог човјека пред Рафаилову слику и одвели смо их у оперу да слушају увертиру из „Вилхелма Тела“ и да чују Мјерјвинсково пјевање у „Грубадуру“.

Видјели смо резултат.

Довољна су нм та два примјера. По њима можемо ласно судити и о свему осталом. Суд ће нам испасти увијек једнак: што је човјек образованији, тим му више ради мозак а с мозгом и срце и све остало тијело, другим ријечима: више му ради душа.

Није без разлога, што неки називљу данашњи вијек вијеком живцаним, нервним. Вијек сам по себи нема живца, али их имају људи. Људи су их имали увијек, али никад се није тражила од живца и њиховога средишта толика радња, толики напор као данас. Од јутра до мрака, докле је год жив и здрав, изложен је данашњи образовани човјек небројеним дражима живцаним, који на најразноврсније начине потрзају мозак на радњу. И без тога, мозак препуњен већ по себи необичном количином стеченога материјала од појмова, представа, слика и т. д., сам собом ради у колосалним размјерима, а при томе сваки час узима у службу своју и живце и срце и чула и све остало тијело. Отворно се пажљиви саобраћај између човјека и његове блиске и далеке околине, између његовога мозга и спољашњег свијета. У том саобраћају развија се огромни износ и унос, импорат и експорат.

Повећаним радом, у нормалним приликама, повишава се и радна способност појединих органа. Толиким радом мозга и нервне системе донета су се ти органи неопишано развили у Јевропљанина и Амерјканца. Колико знамо, људи су узимали „мисли и осјећања“; и животиња друга мисли и осјећања, свијек осјећају, а

неки *) веле да и камење осјећа; по у толикој мјери, што се тиче количине и квалитета, нигда се није мислило и осјећало као данас, јер се није могло толико и тако мислити и осјећати.

По гдје се много ради, гдје се много производи, ту се много и троши. Нико толико не троши свога мозга и срца, своје душе, као образовани човек; ту је мозак у вјештој радњи; срећа је велика, ако може бар у епу мало да опочине. А уз радњу његову мора и све остало да ради, на име срце и живци, па мора све и да се троши.

У органској економији што се потроши, то се одмах и надокнади — кад машина иде у правном и одмјереном темпу. Уморио мозак одмара се спом, потрошене радом честице његове започињу се пластичном материјом, коју срце шаље њему као и свему осталом у тијелу. Машина опет иде као што треба.

Али често, пречесто не бива тако у образованом свијету. Мозак се без мјере употребљује; он се напреже; приморава се на рад и кад му није до рада; сусетне ли, онда се пиба свакојаким кавијама, које му се немилосрдно аликују у форми свакојаким раздражљивих пиба, као што је кафа, теј и т. д. Често се од њега тражи, да ради и дану и ноћу без прекида.

Тако пагоњен на прекојерни рад мозак приморава и остало тијело да и њим ради, дакле и да се троши преко мјере. То важи нарочито за цијелу нервну систему, за чулне органе и за срце. Сви морају да му служе, док је он будан и докле ради. Сви живци, сва чула морају да су на стражи, да примају се поља утиске, да шаљу куд треба налоге. А срце опет мора све да их храни, докле се троше, тако прекојерно радећи; сувине оно страда још и од прекојерне кореспонденције, од непрекидне симпатије, у коју га узима мозак. Колико силовитих потреба мора оно да издржи на скали безбројнијех афеката којима је изложено у грудима образованог човјека! Једва има једнога дана, а да издржи потпуно правилан свој темпо. Ту је непрекидна мијена између силне душе која хоће да превали грудни оклоп, и између толике притаје да се често не чује испод тога оклопа!

Ма како да је добро хранен, мозак не може издржати толико напрезање, а да се више или мање не поремети, и да са собом не повуче из нормалнијех линија и остало тијело,

*) Mechanisch-physiologische Theorie der Abstammungslehre von C. v. Nägeli, е додацима: 1. Die Schranken der naturwissenschaftlichen Erkenntnis, и 2. Kräfte und Gestaltungen im molecularen Gebiet. München und Leipzig. Druck und Verlag von K. Oldenbourg. 1884.

на имз цијелу живчану систему. За то видимо, да се у образованом свијету болести мозга и нервне системе тако ужасно шире, да је отуда овај вијек добио назив „нервозни“. Осим сампјех болести, лудине се све в ше пуне, самоубиства се све већма умножавају, број срдобних, људи уз увећан алкохолизам, бива све већи.

Све то долази од претјераног рада, који се тражи од мозга и на који се он управо приморава.

Ако би та тенденција потрајала још који вијек, могло би се догодити, да мозак човјечији дегенерише. Заморен прекојерном радњом, измучен свакојаким „експитантима“, он би се постепено промијенио и у самом свом ткању, у самом свом саставу, а те мијене препосила би идиоплазма напљедно с паразитаја на параштај или авитично прескачући понеке параштаје. На пошљетку могло би наступити савршено дегенерисање, које се наравно не би ограничило на сам мозак, него би захватило цијели организам човјечији.

У оправданом страховању од тијех пошљедних хигијеничари већ моћно дижу свој глас у корист хигијене мозга и нервне системе. У име тога тражи се природни начин живота, т. ј. такав к ји одговара физиолошким законима тијела, а поврх свега, да се мозак и нервна система не претоваре и не муче вјештаким раздражљивим средствима. Гдје је мозак са живчаном системом деу опасности да под егнумору и испитачком дражењу, ту се с усјењом препоручује гимнастика и хладна вода.

По питање је: хоће ли образовани свијет, овакав какав је, послушати глас хигијеничара, хоће ли научењак у 10 часова у вечер утулити свијећу и мирно лећи у постељу, хоће ли се икад са земљом сразишти берзанске палате из којих толики излазе с помереном намењу и у којима толикијема падне капља на срце или на мозак, хоће ли икад париски и други великоварошки „haute gomme“ и „high life“ престати да живи тек послеј поноћи, хоће ли икад телеграфска жица и дневна штампа престати да по неколико пута на дан баца у грозничаву трзавицу толике милионе и т. д. и т. д.?

(Наславиће се).

МИЛИОН ОД ПОЦЕРЈА.

Приповијетка из народног живота.

Пише Симо Матавуљ.

(Наставак).

Како се раздани, глас оде, од уста до уста, по свему догору, о чудном добровољцу. Тај претеча, изађе прост и умилат из војводине колибе, а стиже пренакићен до крајнијех

стража. Свијетао, топал дап, у сред сиве љуте зиме, човјеку се чини најлешњи од свијех што их је доживио! Лијец, богат момак из вароши, дође, те као жива и сушта утјеха сину међу страдалницима у најпрљим данима; не личи ли та појава оној првој? је ли чудо што, у неколико часака, повиједање поста најчуднијом причом?

Милан пазје у херцеговачком одијелу, са пупком за пасом и сабљом о бедри. С њим пазјоше сви главари. Искрено веселе и дивљење, што га среташе одасвуд, онојине му душу, те му лијепо лице сину још лешње, а пламени то око плану још жешће. По обичају, цјеливао се са сваким војником, али у онеме заносу грлио је сваког, као што човјек грли мила друга е којијем се давно растао али га пије из срца изгубио. Чудна сила што га је преко мора и планина ломила и амо довела, напунил га сад те осјећат стаде што се исказати не да. Чинише му се, да препознаје та брда и тај народ нагрђен патњом, те дивне ријечи, изабранице из богате ризнице материнског језика, што сад око њега ромоне — то отражје господског соја — чинише му се да су некад, давно предавио, и из његовијех уста самотоком испицале; него, дође, у скорој постојбини, мореки таласи долијећући доносашу на својим лењима туђе ријечи екитнице, што се умјешаше и прориједиле рођене; а поврх тих таласа, некакав вјетар мек и влажан, дувао је за дуго и пре дуго, те га је раслабио и с тога је навукао на се смијешно некакво одијело, као што носашу они туђинци што су с тијем вјетром доједрили. — И још много неких маговитијех успомена Милану кроз главу прође; он је, тога часа, чуднијем зором, сам себе гледао у својијем предцима. Али сад осјећаше да му је тврђе тло под ногама, да му се груди шире и челиче срчуби ваздух прарог завичаја, да му чисте ријечи навиру на уста, да је згоднији у тијем непрокијем хаљинама. И даде маха унутрашњем зору, те изговори дивну бесједницу, да се сваки зачудно толикој ријечитости. Свачим је, међу усташима, потврдио глас што га је претекао.

(Наставиће се).

Митрополит црногорски Василије Петровић.

Пише Марко Драговић.

(Наставак).

Живећи у Фијуми м. Василије написао је још неколико писама као: царици Јелисавети, графу Кајзерлигу рускоме посланику у Беч, канцелару графу Александру Петровићу Бестужеву Рјумину.

У свијема овим писмима описује се стање Црне Горе, као и у вишеприведенијем. У писму гра

фу Кајзерлигу Василије спомиње како је чуо да је венецијански генерал Карло кренуо с флотом из Задра и иде у Боку и с њим да иде још генерал Грем који ће заповједати сухопутном војском. Василије даље јавља како је примио писма из Дубровника у којијема му јављају да се Турци спремају да опет ударе на Црну Гору. У писму графу Бестужеву Рјумину Василије се жали да се Црна Гора налази у великој оскудици без праха и олова, а међутијем и да нема средстава да купи потребну количину праха и олова, за то Василије моли да се пошаље из Русије нека сума новца да се купи праха и олова и моли к овоме да се пошаље налазећи се у руској служби премијер мајор Стефан Петровић који је потребан да се нађе у Црној Гори у вријеме ових народнијех нужда.

У другоме писму графу Кајзерлигу, од 28. Фебруара, находимо нека извјешта, којијех нема у пријема. Овамо се говори како су дошли к Василију нарочити посланици из Црне Горе који му казују да су Црногорци одржали сјајну побједу над Турцима и да су Црногорци узели сав зогор турски. Мљетачка република видећи ову сјајну побједу црногорску над Турцима уверила се је да се не може ништа усетијети против Црне Горе силом, па је почела хитрине употребљавати да Црну Гору приволи к овоме к чему су хтели да је приволе силом. Из овога узрока Мљетачки су почели пиљати нарочите изасланике у Црну Гору да наговарају Црногорце да формално признаду владетелу порте отоманске над собом и да обећају давати Турцима харач, а мљетачка влада обавезује се да ће потајно давати Црногорцима онолико новца колико ће бити потребно за исплату данка. Осим овога мљетачка влада даје главарима велике новце да их подмити да пристају на ову понуду. По при свему томе народ наш није се дао завести овим обећањима и интригама.

Из Фијуме м. Василије отишао је у Русију, а у Црну Гору послао је својега синовца мајора Стефана Петровића да припреми к путу оне Црногорце, који су били одређени да иду у Русију. С владиком Василијем отишао су у Русију губернијатор Станислав (Станко) Радоњић, сердар Вукале Вукотић, војвода Мојсеј Пламенић, Петар Бурашковић, Никола Кнежевић и још неколико бољара црногорских.

Приликом овога путовања владика Василије од великијех трудова и брига опасно се је разболео. По што је дошао у Кијево морао се ту зауставити ради лијечења. Нему је било одређено угодно мјесто у кијевско-печерској лаври гдје је и живио све до оздрављења. У Кијев је већ било дошло и неколико Црногораца одређених за „полк црногорски“.

У писму који је владика Василије писао из Кијева графу Михаилу Иларионовичу Воронцову Василије се хвали како је у Кијеву лијепо дочекан, како је задовољан намјештајем који му је дат у кијевској лаври. Хвали се особито на Ивана Ивановича Шувалова и на архимандрита Луку; жали се какве је велике трудове поднио ради хришћана који се налазе под турском влашћу. „Мени је виша брига за наш јадни народ у Арбанији, Македонији, Босни, Србији и Бугарској, говори м. Василије, по за нас Црногорце, јер ако Црна Гора пропадне, на којијој гледају као на своју изабавитељку, ја се бојим да ће они изгубити надежду на спасење, па да ће из очајања примити вјеру Мухамедову“.

Осим другијех писама м. Василије писао је из Кијева и Димитрију архиепископу велико-новгород-

скоме у којем писму м. Василије жали се архиепископу Димитрију, као „во Христје брату“, на невоље, које трили његов народ и које је он претрпио за свој народ.

У Марту мјесецу, 1758 године, м. Василије дошао је у Петроград.

Већ је била ријеч о томе како је м. Василије молио руску царицу да допушти Црногорцима да се могу пресељавати у Русију, и како је дато допуштење. Видјели смо често пута жалбе митрополита црногорскога на владу аустријску и млетачку за то што они нијесу хтели проциштавати Црногорце кроз њихове земље. Сад да видимо што је даље у тој ствари учињено.

Осим вишеприведенијех наредаба, које је руска влада издала својим заступницима да израде слободан пролазак Црногораца у Русију, царица Јелисавета издала је изнова рескрипт на свога посланика при бечкоме двору, графа Карла фон Кајзерлинга, да овај по сваки начин изрази код бечке владе да Црногорци могу слободно пролазити кроз аустријске земље. По што је граф Кајзерлинг престао ову тражбину руске владе влади аустријској, добио је на исту овакав одговор од аустријскога министарства спољних послова: „Царица-краљица (Марија Тереза) не мало сажаљева о томе, што, при данашњијем околностима, не може задовољити са свијем тражбине г. посланика... Царица-краљица не може скрити своју сумњу у томе, да народи, о којима је овдје ријеч, и који су са сваке стране опкољени Турцима, живе у својој слободи, на против, по свој прилици, они признају врховну власт султана и плаћају неки данак. Ако је ово поштом неистинито, ови народи немају права слободних људи. А кад би они пролазили кроз Мађарску, не би могли мијешати туђе владавине, чим би се могле изазвати какве непријатне ствари. Ми се свакојак надам да се неће скрити од пажљивости Њенога Величанства царице руске да ли може оваква ствар изазвати непријатне додире са портом отоманском, што би могло дати случај другима дворovima подићи порту против царских дворова ради тога да би нам учинили пакости. А међу тиме наћи онити интереси нашу то, да оба царска двора сачувају мирне односије са Турецком“.

Проф Кајзерлинг послао је овај одговор аустријскога министарства царици Јелисавети. По што су прегледана сва писма која писане о Црној Гори како руски посланици, тако и црногорски митрополит, царица Јелисавета, у договору са колегијом иностранијех дјела, ријешили признати независност црногорскога народа и у томе смислу дати одговор графу Кајзерлингу. Ево што се говори у рескрипту који би послан Кајзерлингу: „И ако су Црногорци опкољени многијема народима који се налазе под турецком влашћу, свакојак као што смо ми дознали из вјернијех извора, они су слободни људи, који не само што не признају врховну власт порте и не дају јој никаквога данка но се налазе у вјечној борби са Турцима ради своје одбране. И ако су у договору међу портом отоманском и млетачком републиком Црногорци уступљени Турекој, такви договори не важе ништа и остају без сваке силе, јер слободан народ не може се уступати другоме без његова сагласја“.

После овога издата је наредба Кајзерлингу да потпоможе пресељавање Црногораца у Русију.

^{*)} Историја Русије од С. М. Соловјева т. XXIII, стр. 264 и 265.

У писмима о пресељавању Црногораца у Русију ја сам нашо до сада овака изјешта.

Године 1756 дошло је у Кијево 86 људи и жена и малолетне дјеце 13, свега 99 душа. Сви ови Црногорци послани су ради насељења у Оренбург. Око њиховога пресељавања учињено је трошка 630 дуката мађарских и 3104 рубље и 24¼ копейка.

Године 1757 дошло је у Кијево 105 људи и жена а малолетне дјеце 56 душа свега 161 душа. И ови Црногорци послани су у Оренбург. Око њиховога пресељавања истропшено је 1077 дуката, 790 форинти и 35 новчића, 2991 рубља и 53¼ копейка. Ове исте године дошло је у Кијево 152 Црногорца и малолетне дјеце 10 — свега 162 душе. Ови Црногорци били су послани у Москву у контору војене коледије да се исти прикомандирују армији. Ово десеторо дјете намјештено је на науке у московски универзитет. Око њиховога пресељавања истропшено је 1207 дуката, 487 форинти и 33 новчића, и осим овога 7382 рубље и 83 копейка.

Године 1758 дошло је у Кијево 432 Црногорца и женскиња и малолетне дјеце 510 душа — свега 942 душе. Од ових Црногораца послато је у Москву у контору војене коледије 207 људи; а по сеначкој наредби и жељи Црногораца послато је у Нову Србију 688 душа, у Славено-Србију 17 душа а 36 душа умрло је у вријеме пресељавања. Око пресељавања ових истропшено је 3171 дукат, 1192 форинта и 18 новчића, и осим овога 9405 рубаља и 95¼ копейка.

Године 1759 дошло је у Кијево 45 Црногораца и жена и малолетне дјеце 90 душа — свега 135 душа. По сеначкој наредби ови Црногорци послани су у Нову Србију у команду генерал-поручника Хорвата. Око њиховог пресељавања истропшено је 4601 форинта 14 новчића и осим тога рускијех рубаља 484 и 94¼ копейка.

Године 1759 изашао је сеначки указ (наредба) на име генерал-поручника Хорвата, да одрасле, за војничку службу способне, Црногорце размјести у старе хусарске пукове, но колико и у који није познато.

Из овога видимо да се је преселило у Русију 1499 душа Црногораца. Око њиховога пресељавања истропшило је руско правителство свега 42.168 рубаља и 3¼ копейке. *)

У пресељавању Црногораца примали су учешће, осим рускијех заступника, коломски савјетник Стефан Пучков, мајор Стефан Петровић и поручици Јездимировић и Марков.

И ако видимо да су учињене многе олакшице пресељавању Црногораца у Русију, као: одређена је потребна сума новаца за трошкове око пресељавања, наређено је графу Кајзерлингу да потпоможе пресељавање, одређени су особити људи који ће руководити пресељавањем и т. д., видимо да се није особито много Црногораца преселило у Русију. Што Црногорци нијесу тако радо остављали своју кршавиту домовину, то им се може приписати у велику заслугу, јер да су се Црногорци подати оним тежаким мукама које трљаху са сваке стране на се преселили из Црне Горе, Црна Гора би остала илн пустињом, као што је некада била, или би се у њој населили Арбанаси и други као што су се населили у Стару Србију пошто ову оставине Срби, који се

*) У ово су уграчнати сви новци који су истропшени око пресељавања који се у вишеприведених рачунима аменују дукатима, форинтима и рубља. Дукат се рачуна 2 р. 50 к. а форинт 50 копейка. М. Д.

пресељених у Аустрију 1690 *) и 1737 године. А кад би Прве Горе нестало, која у оно вријеме бјеше као неки добри геније који оживљаваше сав српски народ који трљаше тешко ропство, Бог зна што би се догодило од свега нашега народа.

Баш у ово вријеме кад се је почео покрет о пресељавању Пригорца у Русију, почео се је покрет пресељавања и међу угарским Србима, али Срби угарски пријед су почели пресељавати се него Пригорци. Узрок је био тај што је Србима из Угарске лакше било преселити се, јер су имали за оно много мање препрека него Пригорци. Око године 1650 преселило се је више Срба угарских у Русију под предвођењем капетана Хорвата и Текелије. За тиме године 1752 преселило се је око 100.000 душа Срба под предвођењем Прерадовића и Шевића. Исте године 1752 Фебруара 11. издат је царски указ да се даду земље овим српским пресељеницима и да се та земља, коју они насеље, назове „Нова Србија“ ***).

Послије овога пресељавало се је из Угарске чешће пута по неколико фамилија као и Пригорца. На посљеду цара Марија Тереза издала је забрану да се Срби из Мађарске не смију пресељавати у Русију. Царица руској Јеленсавети ова забрана није била повољна на је у истоме рескрипту издатоме на име графа Кајзерлингга за параду слободе пресељавања Пригорца било речено да се говори царици Марији Терези да не брани и Србима угарским пресељавати се у Русију кад то они сами желе. У истоме одговору који је дат за пресељавање Пригорца одговорено је сљедеће о пресељавању Срба угарских: „Царица-царица врло сажаљева што не може задовољити г. посланика добриме одговором, јер послјије тешкога и дуготрајног рата ***) неће

*) Што се тиче овога пресељања Срба у Аустрију, кад највише их истог постоја различито мишљење. Пречст ставља ову сеобу у прошле године 1691 (Ост. гевне 1864 VII р. 6). Др. Стеван Павловић који је с францускога превео књигу „Срби у Угарској, њихова појесница, повластине, црква, политичко и друштвено стање“ (Нови Сад 1883) говори да је са Арсенијем Чарнојевићем из почетка преселио се само малих број породица, а да се је велика сеоба догодила тек године 1694 (Срби у Угарској I кн. стр. 90).

Овога пута преселило се је у Угарску 35 до 40.000 породица које су бројале 400 до 500.000 душа. Ови су се Срби преселили на позив аустријскога цара Леополда који је дао Србима особите повластице. Прво цар је прихватио да Србина право да буде особити господари, који неће бити подчињени ни власти жупанија, ни власти властелинских господина, но ће бити подчињени само власти царској. Друго дата им је слобода да се могу повратити у земље одакле су се преселили у случају ако би оне земље парско оружје задовољо. Треће дата им је потпуна слобода вероисповијести. Дато им је право да могу бирати архиепископа којегу припада управа њихове цркве, и којегу се прима власт протекме на све чланове свештенства. Четврто дата им је право да могу бирати свога грађанскога старешину — војводу — и да се управљају међу собом по својојем народнијем обичајима. (Срби у Угарској кн. I стр 91 и 92).

Сва ова права која дате цар аустријски Србима уништена су одавно, још је било остало нешто аутономије при бирању патријарха, јер се је бар купно народни сабор ради овога бирања. Сада пак иде се на то да се уништи и ови најмањи остаци од оних општинских права која добише Срби онда кад Аустрија бјеше у врло неугодном стању, и кад аа Аустрију бјеше снао што се јуначки народ у великом броју од 500.000 душа, настани на границама Угарске који бјеху у великој опасности од Турака који држаху у својој власти Београд, Будим, који је бјеху Вечу, дошао бјеше у та во стање да се није могао бранити. Ердељ бјеше остављен на вољу султанову чије војске овога Текелија с недовољним господарима гад Горњом Угарском. Ево у таквом пријед Срби помоћно Аустрији и много своје крви даду пролиће. Какову су Срби награду за оно добила поштовања је свакоме ко је и мало познат са историјом Срба у Угарској М. Д.

**) Срби у Угарској кн. I. 138.

***). Седмогодишњи рат. М. Д.

Ба се велика оскудица у народонасељенју ове државе, особито кад ријеч иде не о једном само насељенју земаља, но и о одбрани граница. За то се никако не може допунити да се неседе оци Илирци који су именовани у списку г. посланика. Може се само допунити да пријеђу у Русију жене и дјеца оних Илираца који су се већ преселили у Русију.“

(Настављење се.)

На повратку с Бранкове свечаности.

Свечани тренуци оног знаменитог дана пробоше; оне хиљаде Срба окупљених са свију страна око Бранковога праха већ се развијаше; и мене је мој сапутник са приморја г. Јован Павловић већ оставио, јер сам ја имао још да посетим манастир Ковиљ у равни Банској, у коме је за сада радницица нашег чувеног сликара Александра Мародића. Пошто се у понедељак пред вечер опростим са мојим карловачкијем пријатељем: честијем госп. професором Боротом, чије сам пријатељство још за његова бављења у Задру стекао, и г. дром Тирићем, секретаром патријаршије и мојим старијем пријатељем из Неште, а особито са проф. Пером Нинковићем, добријем мојим пријатељем из Граца, код кога сам био одео, и који ме са својом младом супругом и старијем ал још крешкијем оцем још за који дан као свога госта задржаваху најуверљивије, још под угиском оне величанствене мисли, којом један цио народ из туђине у своја вѣдра прима своје чедо омиљено и ако је у земљи тужило преко „половине вијека“, потпунијем задовољством и неком сјетном радости сјећајући се оних стихова Фолквикних:

Зар он још не живи
И под земљом, кад ањ већ ухути
У њакој дуби. Тер може да буди
Познати ту у мисли својих?
Небеса је то свела љубави,
Небеса дар што човјека краше;
Отуда смо често са милејем
Покоником, те му родна земаљ,
Кружњивим по потоке закрле,
Миластино у јачина вѣдра
Свете чула кости од оца
И од пога безбожно естале,
И там нме; а стужак црнѣња
Милнога постоу ну кепи
Пријатељски слагљем пијенама

— једем на кола и кренем пут Н. Сада са мојим старијем пријатељем са кикиндске омадишке скупштине, и са крштена Њег. Свјетлости Кијаз-Нашѣдиња Дја и л а, а сада министром краљевине Србије у Риму, г. Миланом Кујундићем, који такођер бијахне похитао из „вјечнаго“ града у сјмјерне Карловце, гдје се бијеху сакупили Срби не само са свјих страна него и од свјих странака, које тамо немилостиво још више раскомадано Српство комадају, тако да су овијех дана имали мјеста ови пуну радости стихови:

Што се ово раздробљено снаја?
Што се ово заваљено змири?
Рјечеи вјетри. Србниством се шири
И неволје све наше осваја!

* *

Дакле сјутра дан одмах из Н. Сада кренем на поди у пријатно друштво г. Кујундића и г. А. Хадића, секретара „Матице Српске“, у походе моје побратиму са крштена Кијаз Нашѣдиња и српскоме чувеном сликару Аци Мародићу. (Са оне знамените свечаности имам још једног обра-

тима бега Муховића из Никшића, кога већ од онда нијесам видео). Од Н. Сада до Ковиља стали смо двије добре уре, које су на непријетно прошле, према нас је пратило јулоко сунце и бапка прашина у отворенијем колима; јер је за све то вријеме г. Кујунџић најрјетније бранио садашњу ваљску политику краљевине, особито према Аустрији. Језгра његове обране била је: садашњу политику краљевине изагнурисао је Ристић на конгресу берлинском конвенцијом склопљеном с Андријашејем, којој су паравина пошљедица данашњи односи између двије државе. Кад смо ушли у аилију манастирску прекидомо овај занимљиви разговор о томе доста туђавим предмету, према коме знадосмо оставити доста хладнокрвни и ја и г. Хаџић, који је иначе познат као најмирољубивији и најумјеренији међу Србима правцима у Угарској. Тек кола етатоме, кад уђерма нас пријатељски дочекаше. Сјутри дан је оснићао љетни Аранђеловдан, храм цркве ковљске; тако су кадубери мислили да смо ми у госте на славу дошли. Занитам их одмах за Мародића, и етатдох екамешен, када чух да је отишао у Господишце у госте њеке својте. Ја сам хтио њега изненадити мојиме доласком, а где како ја сам изненађен остадох! Ко је могао и помислити, да га нећу наћи у Карловцима, или да ће се он удаљити онда баш, кад се ту окупљају Срби из најдалеких страна. Г. Муман примјетивши да нам је езијема жао било то чути, растумачи то осуетво нашега пријатеља. Г. Мародић, рече, избегава сваку тунгулу, на како је сјутра храм црковни, укљонио се из манастира. У томе уђосмо у ходник манастирски и најрије нас уведоше у вобе за госте, да се изумивамо и да нам хаљине од пранине млази петреу.

Пошто мало од пута одахосмо, још у цркву пођемо, гдје нас најрије савлада пошта према једноме великом Србину, који у цркви нестиз. То је архимандрит Јован Рајић, отац наше историје. Дивни споменик свога огромнога труда "Историју славјанских народова најпаче Болгаров, Хорватов и Сербов" Рајић је печатао још при свршетку прошлога вијека, и сво се и наш вијек већ у велико своје крају жури, а још се ниједан Србин није ни приближио великијем задаткума овога кадубера на пољу историје наше. Рајић се родио у Карловцима г. 1726 а умро је у м.н. Ковиљу г. 1801. Гробишца му је одмах ниле лијеве цјевине, простом плочом покривена, по којој се чепло. Када то виђех, зауставих се етрављен и ту застасдох као екамешен. Фала нека је вјерна ковљскијем кадуберица, који су тако великом Србину вјечно пребивалиште дали у цркви овој; али српски народ дужан је да, оцу своје историје" пристојнији споменик подигне, и то што прије, јер ће ковљску цркву осе и странци полазити, на како би о нама еудили, кад би виђели, како равнодушно чепљемо по гробицима такоров нашег великана!

Срцем темкијем теретом притиснутијем удаљим се од ове гробишце, и приступам посматрању Мародићевих слика. Већ су на темплу биле најмјештене празничне и престојне. Слике су ове доста велике, и све на платну, да се могу у случају потребе дазати. Ја нијесам имао прилике да се упознам са овом грамном лијепијех вјештина, осим што сам дегинице прегледао сликарска осјећања на изложбама у Грацу и Тријешћу првијех седамдесетих година, богату збирку слика немачког музеума и ону Магиче Српске, те нијесам у стању, да уметнички слике осјећујем, већ у колико може у онште што лијеско и истинито да

нам угоди. И ослабајући се на сопствено схваћање и осјећање лијепог, ја држим да на темплу ковљеском има слика од велике вриједности уметничке. Особито су моје посматрање заустављале слике Преображења, Вазаосенија, Успенија, Сретенја и Архангела Гаврила на царскијем дверица, који преступа будућој Богоматери, носећи се неба на земљу ту благу вијест. Такоер су моји сапутници фалама проучавали оне слике и еудећи по г. Кујунџићу, који долазаше на Рима, гдје се Мародић изобразавало, ковљско ће темпло бити најзнаменитије до давас међу православнијем Србима. Ја сам еудшао више пута, гдје се међу нама замијера рускијем иконама, да се миоме приближују начину римске цркве, што православнијема наученицима на укоченост етала византскога не може годити; али ми се чини, да Мародићу не ће замјерке ваћи у том обзору ни најконсервативији православни, према је он баш за ово темпло нарочито проучавао: ремек-слике у сред Рима. Мародић ради на овоме темплу од неколико година, и већ је близу да ово монументално своје дјело доврши. Али није ни чудо, што толико ради на овоме темплу, јер је огромно, од пода до свода, и све испуњено сликарима, што ће му једина мана естати. Да је била тек половина слика, темпло баше дешне бити. Али ономе није крив сликар, него дрво-резац, који је иначе врло укусно у појединостима свој рад извео.

Прије него ћемо изаћи из цркве кадубери нас уведу у олтар, гдје нам покажу једну икону сву боджика изгрбљену, као успомену поднесеног страдања четрдесетисме; на што ми ја одмах примјетих, да је то давно било, али да сам ја скоро гледао тога у момо замиљају, а што сам еудшао, да прелазу у велике подобне ствари; и ту сам мислио на ужасе ораваке....

У томе се био почео народ окупљати у цркву; и кадато отада еставаше већ малу вечерњу, а ми из цркве. Црква је зидана од тесаног камена, што је већ рјеткост, да не речећу јединственост по оцијем странама. А и грађевина цркве не надикује осталијема онамошњијема — има нешто од етала византскога. Кубе јој, што се наставља на огромне стубове, који својом дебелином цркви доста простора одузимају, не одговара величини осталијех јој дијелова. Ипак старина цркве, што пада у очи на први поглед, буди њеко осјећање поштовања, као пред спомеником из далеке прошлости српинске, када се српски народ моћан и угледан развијао од Бојане до преко Дунава.

Још имамо видјети библиотеку и радионицу Мародићеву. С нама је о. најмјесни, човек врло дубав и услужан. Остали кадубери с о. игумном пошли су у цркву у мапторосима и папакамлавакама. Најприје уђемо у радионицу сликареву. Ту смо вапши неколико омањих слика већ готових. Међу њима обратио је нашу пажњу особито Христос у врту гдје се е моли. Ова ће ми слика мислим аа дуго лебдјети пред очима. Такву је еиду изјазна знао наш сликар улити у платно.

Библиотека бијаше у лијепоме реду, али нам по оставаше времена већ да прегледамо нека дјела Рајићева богословског садржаја још непечатана у рукопису самога аутора. Управо са страхопоштовањем узимао сам у руке те књиге, дивећи се трудољубивости великога мужа, који је толикијем одушевљењем радио на књижевном пољу нашем још прије етотину година, да је ваходно времена и силе да своја дјела својом неуморном руком тако лијепо, чисто и читко прелише, да их читаш као да су печатана. Ова непечатана вода његова на рад дивно је — паражена и на

великој на уљу слици Рајићевој, која се наводи у манастирској дворани између мноштва других слика ковиљских архимандрита, владика и митрополита, где ми дођоше на ум они Фошкорови стихови:

Ал' где спава бијас а дјелма
Славнијема а човјеком влада
Уживање са кукавичком
Ту се зауду бијели мраморје. —

Јер дочим на гебе Рајићева слика силно утиче, све остале равнодушно прегледамо како ти дјуда, који се тебе не тичу.

Куће манастирске пијесу тако простране, као што ћемо видјети по друшћкогорским манастирима, али су унутра лијепо држане и намјештене. Прије на шета одласка о. намјесник нас понуди закуском, на коју радо пристадосмо. У томе изађе из цркве и о. игуман, који толико жаљаше, што манастир у очима саме славе остављамо; тијем више, што је на слану авао и св. патријарха, па му се палило; тако што и владика бачки Василијан, што добри старац у велике жаљаше.

Кад смо се од Ковиља удаљавали, сунце је било на западу; велика зона манастирска развијаху се по негодљивијем бачкијем равнинама сазивајући на »бденије«; а народа доста еријетасмо, које цијеше а које на тањигама, где небожно сијаше к манастиру.

(Наставиће се).

Чико-Прокофије и Ваљотка.

Прича А. Голенишичева-Курузова.

I. NACIONALNA

Кућица чика-Прокофија није личила на друге куће у селу Шавригину, при којем је стајала као убога епроче при сиромашној фамилији. Из прије, она није стојала у реду поред таковане улице, него дјелом иза албарова и сеоских гумена, на самој обали малог потока, па затим, она је изала један једини прозорчић, на ком нико није могао видјети стакла; кров јој је био покривен сламом и тако нагнут, да се сваки, ко га је видио, морао чудити, како већ не папе. Остале куће у Шавригину — е, то је што друго, — ту су све прозори по два и три у реду, на њима чиста стакла. Кроз прозор си могао видјети разнот домаћег посуђа, по зидовима вкоина, оружја, разног рудла. Пред многим од тих прозора расле су дебеле брезе подупрте кољем. Не раскопан, али пријатан украс, који читавој улици даје зеленило и лепши изглед. Иза кућа пак разграђене су багте, у којима расте зеље и крстола, а између њих сунцокрет поновсто диже своју шаренкасту главу.

Посред села је ограда Ђеђунске Тарентвија — тако су га сви звали —, више не на брежуљку страшило за врапце, које из ње више било сједало, него страшило. Једном рјечу, у селу је било свега и свачега, а у чика-Прокофија — ништа. У осталом, заборавих рећи, чика-Прокофије није био сам, имао је друга, који се с њиме заједно преселио из господског двора на крај села Шавригина, који је дјелио с њиме дуго времена свако зло и добро. Тај друг му је био стари, мршави пас, а звали су га Ваљотка.

Чика-Прокофије преселио се из дворца те пете године кад умрије стари барић око Петрова-дне, па своје наследиство остави неком сроднику издалека. Млади барић — богат и без тога — живио је постојано у престоници, ни једном није дошао на ново добро, но се задовољио оним, што му је повјереник шила. Повјереник пак остави мужице, да му плаћају неку малену суму, а земљу даде под закупу неком Нијемцу, што је скоро дошао у Русију. Двореку чељад, у

виду господареке милости, разагна на све четири стране свијета, не састави ни цуне двије године. Међу другим отпунштеним слугама био је и Прокофије Илић; тада му је било око седамдесет година, на глави су му остала само још три прамена сједеа ко-се, са сваке стране по један, а један на затиљку.

Очима, негда црним, свијетлим, сад потамњелим, слабо је видио, ушима слабо чуо, воге су једва могле носити високо коштувањем тијело. По томе, кад се чика-Прокофију показали четири стране на избор, њему се учиниле све једнаке, све страшне, све ледене, без одјеће, без коре хлеба. За неколико дана, док се по дворцу уређивало по новом поретку, он је лежао у својој камарици, дугогодишњем својом пребивалишту, лежећи размишљају, шта му ваља чинити, куда, да се страни? Старац је био сам самцит. Покојни барић није марио за ожењене слуге. Давно, негде прије четрдесет и пет година, раздрган лијеним плавленим очима и јутеским вечером, чика-Прокофије молио је барића за дозволу, да се ожени »лијепом Глашом«. Барић се тада жестоко љутио и викао на свога љубица Прокофија, ком од тог доба није пало на ум, да моли господина за сличне ствари, врти му је жења падала на ум. Шта више од тога доба је страшно мрзео ожењене људе. При сваком агодном случају срамотије је ожењене другове, викао је на њих, како тобоже заборављају службу иштели на жене и дјецу и т. д. Само сада, кад је господина нестало, кад је остао тако рећи на улици, неки лукави помисао му је папатао, да његов господин није имао право, што му није дао, да се жени, сад би имао одраслу дјецу, па би га пазила и његовала. Ту помисао одбацио је старац уз уважења према сјеници покојниковој; али питање: куда сад, шта сад? то му је лобдило пред очима. Најпослије се ријеше Прокофију Илић, да оде трговци, те да му ови напише писмо младом барићу: Како је већ близу шездесет година у служби при двору, како су га разлагали без игде пита, е година живиотом, Свако је у вјерној служби пизелотом, да не може зарадити коре сувог хлеба па и све друго. Дуго је чика-Прокофије чекао на одговор, но млади господин — како се чујаше — био отишао за границу. Љето је минуло, па једном лијепог јесењег дана, кад сунце бишало високо на небу, те слабиим лучама обасипаше гола дрва и зелену оазу — Нијемац поручи Прокофију Илићу, е му је комора потребна и да може из ње селити куд зна.

Чика-Прокофије се жестоко ражљути: устао је са свог лежаја и викао старим изнемоглним гласом, ружио Нијемца најпогрднијим именима, па је секретно руке и звишао изван.

II.

Други дан по томе, код сеоске крчме бијаше доста необична појава: скупила се множица свијета па је ту смјех, игра, шала, по гдјекад падне и по која оштра. Међу другима, ту је и сеоски кнез, пјевац и црквенак, оба у дугим алијама са широким рукавицама, ту је и крчмар се великом главом и добродушним осмјеком на дебелим усницама. Група народа састојала се из мужика, жена и дјеце. Међу свјема се извивавала сува, дуга сингура чика-Прокофија. Занимао се веома важним послом, чистог неприродно кретао се је горе доље, обзирао се на све стране — си је продавао. Низ плећи му висједа два три комада старих изнемошених алиња, у руци је држао гитару са неперкиданим жицама, до гитаре стару заруља пушку, на њедара му је вирила нека кутијаца, а поред нога лежао је Ваљотка, гледајући неповјерљиво масу око себе. Трговина је ишла полагано. Свака ствар што је на продају, ишла је с руке на руку, прелазила је на

свој стране, да могу сви видјети и преглеђати свој суд: ваља али неваља.

— Гле, кајут има рупу под пауухом — озбиљно пријичеју кнез.

— Не мари — одзива се Прокофије Илић, и е разбученим капутом ћете се проделијати, ако га и не окришете.

— Но, хајд' може се окришити, говори опет кнез, а колико шитеће?

Ту се сад почиње цјенкати. Крчмар би хтио силном да он купи, пјевац опет и он, за свог сина, семинаристу, који има то чудновато својство, да аљину назда најприје на лакту раздере. Купци се цјенкају, препирају, ружили један другог на сви Прокофија, а Прокофије њих све. Једва најзад се ствари распоредују. Капут допаде кнезу, гитару и пушку купи крчмар, пјевац и звонар не купише ништа него су били предметом општроушних пријетаба са стране беспослених гледалаца. Предав ове ствари у руке нових господара, Прокофије Илић извади из њедара кутицу. По највишем отварању те кутице, могло се видјети, како велику цијену даје оном, што је у њој; то је био ценин сахат, врло дебело са испуњеним стаклом и потањеним синдирићем од мједи, за тим два пара ножица, перорез и кутија за дуван, на којој је велики цвијет. Видеве часовник, крчмар преста да се смиле, кнез пружи руку, али је брзо маче себи кад се сусрете са суровим погледом чика-Прокофија, који етд ште часовник боље у руку и, рекао би, није се лако мислио с њиме растајати.

— Сребри, преговори чика-Прокофије, да се једва чуло.

— Дај, да видимо, ште крчмар.
Прокофије полако узне из једне у другу руку и пружи му.

— Само лакше, драги мој, ствар је скупоцјена, само лакше!

Неколико глава се наже, да боље виде:

— А, шта ви знате, ћера их кнез, гуркајући напријед — часовник, а шта? а имаш ли кључ? пита Прокофија.

— Није, него ће ми барић даровати сахат без кључа, а ето види, зар не видите, што ли?

Кнез ћутке узме часовник из руку крчмаревих па га стаде посматрати.

— Да ли иде још?

Прокофије Илић окрену се на страну.

— Но, по, нешутите се, нећете ми даровати, правда се кнез, затим узне кључ и стаде га навијати, часовник зачуца.

— Четири рубља ћу дати за њ, па кад виде синдири допаде: али са синдириом.

— И са ножицама додаде пронички Прокофије Илић.

Из окола се зачу смилех, а кнез љутито погледа по гомили.

— Не ћеш? зашта кнез враћајући сахат натраг, у толико се крчмар примаче да разгледа сахат. Кнез је намислио по што по то да га купи, па кад чу, да крчмар даје пет рубља, дода још половину.

— Само са синдириом.

— И ја са синдириом, опетова крчмар.

Прокофије се колебао, и сигурно би већ дао, кад се из гомиле зачу јасан младићев глас:

— Ја дајем десет рубља — и то није скупо!

Прокофије Илић се смилео задовољно, крчмар зине узвјерено, а кнез погледа љутито на свог такмача.

То бијаше здрав и чин младић, са хармонијом у руци и каиоу на криво, што се ту скоро вратио из вароша са работе.

— Но, једо, пристајеш ли? Ми не жалимо новца, што је наше неке не пропада! Нећу се ја цјенкати за рубљу — два, та дао их је Бог као пљеве!

— Но видјеломе, голубе, како ћеш платити порезу спахији, говори кнез.

— Не узнемирујте се, и спахији ћу платити, и часоцак купити, и попити чашичу — двије, и прошетати, са сахатом је љепше, ето, питаће ове дјевојке.

— Слушајте, дају десет рубља, рече Прокофије Илић околини.

— Кад дају, дај и ти, ми устушамо, то је твоја срећа, рећи ће крчмар.

— Будала те будала, рече кнез излазећи из гомиле, сахат не ваља ни пет рубља, и ако сам и сам још половину давао.

— Лакше, лакше, мргдо се чика-Прокофије, дајући сахат младићу. Крчмар се утјешно тме, што је јефтино купно остале ствари.

— Нема више ништа, питао је даље Прокофија кад виде, да ови затворн кутију и метну је под пауух.

— Ништа, одговори ови, и понурав главу сједе пред крчму.

У кутији била је само још једна кнона и стара фотографија господинова, коју је скинуо са зида као ствар ником непотребну, а њему, староме сузав мило.

Сад је почео брижљиво да броји новце. Са пређашњих дванаест рубља излазило је свега тридесет и пет. С тим новцима ваљало му је наћи убојешњих, ваљало му је живјети, може бити годину, двије, може бити и десет.

Гомила се међутим брзо развила, крчмар унесе купљене ствари у одају, па задовољан данашњом трговином изиђе опет пред крчму те започне разговор:

— Ето, служиш од најраније младости, од јутра до мрака ради сваки дан док можеш, а кад остариш покажу ти пут, па куд те очи воде, је ли овако Прокофије Илићу?

Чика Прокофије је мучао.

— Но, узмимо ми примјер тебе, Прокофије Илићу, твој барић поступио је с тобом врло ружно. Куд ћеш сада ти стари, гдје ћеш заклонити главу? Оно истина, нешто новца одерно си од нас, али је питање: докле ће ти то трајати? Мало, са свим мало! Да почнемо овако, прво мораш набавити ма и најмањи стан, а бадава неда нико, друго ти ваља купити дрва, па ти ваља набавити што и за храну. Хајде дрва нијесу скупа али храна је покупила, раж није мање од седам до седам и по. Тако ће ти новци сви проћи и ти ћеш, голубе мој, остати го као жин. Упамти што ти кажем. Него ти овако: подја начелству тужбу на бариња. Ту опомадне ми рече човјек, коме ја све вјерујем, да нема таког закона, да се дворске слуге тек тако берају; у закону стоји, да је газда обвезан дати слугама храну, стан и одијело за читаве двије године.

Прокофије Илић је мучао.

— Жао ми те је Прокофије Илићу, тако жао да ти не могу рећи. Ја бих те примио, али се давим у тјескоти с породицом. Може бити мислиш, да ја од крме имам какве користе, кажем ти да криво мислиш, рђава су данас времена, свако себи мисли, па промисли и ти о себи. Најпослије, хоћеш ли ми продати Ваљутку, куд ћеш с тим цесетом, доета си сам себи. Дају ти за њ читаву рубљу, а онако немам нешта.

Чика Прокофије погледа на старог друга:

— Хоћемо ли те продати, што ли, ти стара вашко?

Ваљутка му дође ближе, стаде вртјети репом и лизати му старе, окорјеле руке. Старцу се напунише очи суза, па се гљивено окрене крчмару:

— Та крета часнога на теби није, у пазнемогла

старца остао само пас и би и без њега да га оставиш?

И послушајући одговор крчмарев, ушути се калавим путем, што је водио из села к шумарку.

Дувао је хладан септембарски вјетар. Облаци су ишли небом, као густе колудови димца са каквог пожара. Домили се, мргдоли се, нестамњавали, па се најпослије слије све у неку неопређену масу, из које удари јака студена киша. Јато ждрало, што бијаше на стрњаци, диже се у вис, као да предвиђају даљуцу пута у топлије крајеве; а он скочи на шипрага, гдје не могаше киша допријети, па се за час склони у густу грм; у музик, што њаше туд на тадези удару мршава коња камцијом, који косакоше право село, у ком је била кућа музиковца. Само Прокотије Илић и Валотка, изложени киши и свакој непогоди, они, једини нијесу убржавали корака, јер су знали, да их нико није чека, да за њих нема ни топла мјеста, ни склоништа, нићи вједног залагаја...

(Наставиће се).

„ГОРСКИ ВЈЕНАЦ“

ПРИКАЗАН ЊЕМАЧКОЈ ПУБЛИЦИ.

(Свршетак *)

Колико Црногорка свог брата љуби, види се најбоље из ове тужбалице сестре Батрићеве, која се од жалости за братом својим, мучи од Турака појеченим, сопственом руком убија:

„Куда си ми улетіо,
мој соколе!

Од дивнога јата твога,

Да а' нејерне не зна Турке,
Брате рано!

Е ће тебе преварити,
дивног саво!

Мој свијете изгубљени,
сунице брате!

Моје ране без пребола,
рано љута!

Моје очи изважене,
очи виде!

и т. д.

У њемачком пријеводу:

„Wohin bist du mir entflohen,

Du mein Falke!

Fort von deinem stolzen Schwarmer,

Nahrung, Bruder!

Kannstest nicht treulose Türken,

Gott verfluch' sie!

Dass sie dich verrathen würden,

Schönes Haupt, du!

Meine Welt, die ich verloren,

Sonne, Bruder!

Meine Wunden, die nie heilen,

Schwere Wunde!

Meine Augen, ausgeriss'ne,

Licht der Augen!“

и. с. в.

Да ову малену расправу не завршимо тако тужном сликом, допосмо овдје дивну сватонску pjesму, пуну шаренила и правог источњачког запоса:

Не излач' мјило, дилбер Фатиму:

Удата је, не укупата,

Ружа с струка није пала свог,

*) Види бр. 6. „Црногорке.“ У.

Но у бостан пренемена своја.

Фатиму ће Суљо држати,

Како очи своје у глави.

Фатима је струком дивота,

Очи су јој двије звијезде,

Лице јој је јутро румено,

Под вијенцем гори Даница,

Уне се јој ружом ужене,

Међ којима каткад сијева

Шмекна гривна ситна бисера,

Грло јој је чиста филдана

Бјеле руке крила забуда...

Благо одру, на ком почине!

У њемачком пријеводу:

„Klag' nicht Mutter um Schön-Fatima,

Ist vernält und nicht begraben, ja,

Nicht vom Stamme fiel die Rose ab,

In ihr Beet nur wurde sie verpflanzt.

So wird Suljo lieben Fatima

Wie er seine beiden Augen liebt.

Herrlich schön von Wuchs ist Fatima,

Ihre Augen sind zwei Sterne licht!

Ros'ger Morgen ist ihr Angesicht!

Unter'm Brautkranz strahlt die Danica,

Auf den Lippen glüht der Rose Pracht,

Und dazwischen blüht, wenn sie lacht,

Eine schneeweiße Perlenschnur.

Und ihr Hals ist reines Elfenbein,

Ihre Arme Schwanenf ügel weiss...

Wohl dem Lager, wo sie ruhen wird!“

То је као што већ рекосмо, права народна пјеваница у најљепшем смислу ријечи: право српско мишљење и осјећање, које Србину са сваком ријечи као из срца бије, а то се, давако, у пријеводу изгуби.

Овим сјевом владика Петар Петровић Његун, премда је само част и славу свога народа пред очима имао, подигао је себи вјечити споменик у срцу тога народа. „Горски Вјенац“, нај дивни, мирисни вјенац, постоа је неувеа ловорика, која ће се за сва времена врти око главе неуморног српског пјесника. Док је Србаља, његово ће се име спомињати; та он сам каже:

„Благо томе, ко довијек живи:

Имао се рашта и родити!“

Мара пл. Стратимировићева.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Позориште.

„Максим Црнојевић.“

(Свршетак *)

На гђи. Павловићки видјело се да је добро процуила своју улогу, а да опет ренолаже довољним глумским талентом, па јој је за то и пошло за руком, да себе тако рећи цијелу унесе у трагични подзај Јевросиме. Својим бољим гласом, који од жалости и туге често трепери у поченим прекидању и као да га сваки час хоће да угуши навала од суза, свјема покретима својим који се чине као да сави терет лежи на сваком мишићу, а управо сав терет лежи на самој души — гђа. Павловићка умјела је да изведе вјешто своју улогу. На више мјеста умијела се баш до вишене праве глумице, но у сје-

*) Види бр. 7. „Црногорке.“ У.

ни при завршетку, гдје се помереном намећу ступа на позорницу, рекли бисмо, да је надмашила и нај-емслије очекивања. Ко је том приликом при представи погледао на публику, могао је опазити, како многи окрећу главу на страну или обарају очи к земљи, просто за то што не могу да подрије големи утисак, који је на сваког чинила гђа. Павловића појавиши се на позорници као помантала. Оне укочене и несаког укрштене очи се погледом који чисто прокиже, онај глас који није више онако мек и болан као прије него некако чудновато звони да те чисто језа подилази, они манити усклици из душе помрачене који као пожевица парају сваки срца баш при највишој кулминацији трагичних момента, она расуштена неуређена коса као неки видљиви свједок не-реда душевног — све је то силно дјетеновало на слушатеље и гледаоце, којима као да се неки терет свалио се преију, кад се она сцена заврши. Бурно извескање и изазивање у два пута бјеше гђи. Павловић заслужено признање за улогу допета ваљано одиграну.

За г. Блажом Петровићем и гђом Павловићком одмах на прво мјесто долазе г. Радоје Рогоновић (у улози Радоја Црногораца), и г. Новица Ковачевић (у улози Милоша Обреновића). Мислимо, да се Радоје Црногорац не може боље одиграти него што га је одиграо г. Рогоновић. Природнога, поште-ног, отвореног, искреног Црногораца, који љуби своју Црну Гору више свега на свијету, а не мари за лац-малске закључке, представио је г. Рогоновић да не може боље бити. У тој улози он би могао бити учи-тељ свијема гаумцима у Новом Саду, Београду, За-гребу. Разумије се да је скоро иза сваког ријечи пјесника поздрављан.

Г. Новица Ковачевић освојио је публику својом пријатном појавом, својим љутим милосрд-ним гласом, који му је лијепи звонио у улози вјер-наг пријатеља. Осим тога видјело се и да његовој пред-стави да ју је скоро прокинуо; за то се и умно-вјешто наћи у свијема тежким положајима, које је писац ове трагедије удјелио Максимовом побратиму.

Од господица Горде Вукотићеве (Анђелија) и Марије Петровићеве (Филета) нико није мо-гао очекивати, да ће за тако кратко вријеме толи-ки напредак учинити. Ваља знати да им је ово прво позориште што су га видјеле, па су ипак трудом својим и наредном пажњом дојерале дотле, да су на оште задовољство одиграле онако тежке улоге, као што је Анђелијина и Филетина. Евала им!

Г. Шниро Огњеновић (дужде) и г. Нико Таттар (дуждев син) показали су, да су потпуно дорасли својој улози. И за г. Јована Павлови-ћа (Иво Црнојевић) могло би се рећи, да је при-кладно погодно господареко достојанствено држање пладоша. Остали представљачи достојно су своја мјеста испуњавали.

К Р И Т И К А.

Россија и Черногорія во время императора Петра I. С. Петербургъ 1883.

(Наставак).

На пошлетку писац наш представља и живот потпуно одраделог Црногораца, којег занимљиво и по-танко описује како прима учење у астама, ратни-ма, бојевима, скуповима, јавишем зборовима и сви-јем догађајима, који су били од ипакног значаја би-ло по једно племе, или по цијелу Црну Гору.

Осим тога што Поновић-Линовац у другом ди-

јету своје књиге рисује Црногорца као војника и оштрега раденика, у исто вријеме он га описује као домаћина куће и старјешину фамилије, излаже његов односај к његовој вјечној саутиници — жени, њего-во домаће занимање, представља у живијим цртама његове појмове о Богу, природи, религији, друштву и друштвеном животу. При том он није пропустео, да уозна руски читалачки свијет са обичајима ери-скога народа, који су се од давне старине у нашим крајевима, као светиња, чували, као што су: крено-име, велико и мало побратимство, обећање Бога и св. Јована и п. д. Излажући те обичаје писац се постарао, да у кратко објасни њихово прошећење, духовни смисао и значај, који су по наш народ имали.

У трећем дијелу своје књиге, који носи наслов „Черногорскія Женщины“ писац излаже свестрани живот Црногорке од дана њеног рођења до са-ме смрти. Овај је дио преведен и напечатан у ил-устрованом часопису: „Српска Зора“, зато се ми при-јесму нећемо дуго задржавати, почем је познат ери-ској публици. Казаћемо толико, да је дуктор пред-ставно живот Црногорке онако како га рисују народне пјесме и традиције, које су писцу доста добро по-знате, јер се није ограничио на оне које је по народу сам покушао, него се постарао, да се уозна са пјес-мама Вука Караџића, владике Петровића, животом и обичајима Црногораца од Медаконића, а такођер и правнијем обичајима Јужнијех Словена, које је ску-пно и издао Богинић.

Осим тога из његове се књиге види, да су му позната и сачињена страних писаатеља, који су у наше крајеве долазили и о нама што писали. Тако он цитира Сипријана Роберта, Ам-Бје, Владу, Фри-деја и Влаховића, Мекениз и Ири, Попова, Ковале-скога, Петковића и Каулареа.

Не можемо пропустити, а да не обратимо осо-биту пажњу на једно питање, којеу је посебен листици дио књиге Подовића Линова. Питање је то, социјални положај Црногорке.

Свакоме је познато, да су страни путници, који су посјећивали Црну Гору, тврдили, да Црногорка није ништа друго него рошња, или ти, што је још горе, „bête de somme“. Таково мишљење странци су саставили отуда, што су ваља, када су полазили Црну Гору, примјетили, да је Црногорка оптерећена свијема дмањима нечовица и теретима.

Мишљење ово револтира писац, који га примећује површном схватању живота црногорског и тијед окол-ности, у којима су се Црногорац и Црногорка на-лазили, по које страни путници никада у ставу ни-јесу у сушности да прокину. Оснивајући се на По-пова, који је најбоље од свију странаца познавао жи-вот Црногораца, писац сједео утврђава, да је Црно-горка свагда уживала иста права као и Црногорац. За потврдити своје гледиште он се најпрвије позива на ту околност, што је личност жексина у Црној Гори била боље обезбјеђена, него ли личност човјека, којеу је сваки пут пријетила опасност смрти, када би се преварио, да учини и најмању увреду било жени, или мајци, или сестри другог Црногорца.

(Свр. нће ес).

У бројевима „Црногорке“, који су изаш-ли за вријеме мога одсуства, означио сам доста штампарекијех погрешака. Види се, да моји мла-ди пријатељи, који су назвали на лист и којима

сам много обвезан за његово уређивање, нијесу довољно искапали својих очију на коректурама и да су још новајлије у злосретној коректурској вјештини. Молим поштоване читаоце „Црногорке“, да за ово опросте и мени и њима.

Цетиње, 18. Априла 1884.

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Како се „Црногорка“ ради у истој штампарији у којој и „Глас Црногорца“, и како на њој раде исти слагачи, то овај број није могао изаћи у прошли четвртак због ускршњих празника. Ми ћемо тај губитак наплатити додацима, које ћемо придавати „Црногорци“ по неколико пута до краја године.

Цетиње, 18. Априла 1884.

УРЕДНИШТВО.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

„Црногорка“ је преживјела четврт године. Читаоци су је њени видјели и познали. Не знамо, хоће ли се они с њом похвалити, по она се никако не може похвалити с бројем својих претплатника.

Број је увијек премалеп, и да потписано уредништво није у стању да за неко вријеме издржава „Црногорку“ из својих средстава, она би морала престати.

Не знамо чему имамо приписати овај за нас свакако непријатан појав. У журналистичкој нашој, па и страниј, „Црногорка“ је повољно оцијењена; судимо дакле по томе, да би заслуживала да опстане, и да не би била баш сва кривица до нас, ако би морала престати.

Ми „Црногорку“ нијесмо покренули нити из приватне спекулације нити из каквога литерарног каприса. Потписано уредништво не тражи од ње никакве користи за себе а и сатрудници њени раде на њој сви од добре воље, без икакве награде, премда би пуно право на то имали. Налазили смо, да Црна Гора ваља да има свој књижевни лист и да је од потребе за цијели српски народ, па и за све Словенство, да се преко тога листа упознају са својом браћом на једноме пољу, на ком до сад није било прилике да их познају.

Знали смо напријед, да Црна Гора ~~сада~~ не може издржати овога листа. Али смо из нареднијех разлога сматрали да имамо право рачунати при томе на остали српски народ, а и на Словенство.

Не знамо, смијемо ли већ сад рећи, да смо се преварили у рачуну. Ми ћемо се за сад још тјешити тијем, да се за ови лист још није свукло рачуно у Црству, да још поје довољно познат и т. д.

Тако тјешећи се ми ћемо издржати, ако Бог да, цијелу ову годину, па ћемо видјети, можемо ли даље или не. Међу тијем не ћемо пропустити а да се првом приликом отворено не разрачунамо са нашом публиком, и да је пустимо да мало продефилира испред нас. Можда ће то добро чинити и њој и нама.

Овдје пак чинимо обични тромјесечни априлеки апел на народ српски за претплату.

„Црногорка“ стаје за *Црну Гору* и *Аустро-Угарску*, (*с Босном и Херцеговином*):

на годину	6	фор. а. вр.
на по године	3	„ „
на три мјесеца	1	„ 50 новч.

За све друге земље:

на годину	20	франака.
на по године	10	„
на три мјесеца	5	„

Претплата из *Црне Горе* нека се шаље управо уредништву на Цетиње.

Претплатницима из *Аустро-Угарске* (и *Босне и Херцеговине*) биће најлакше и најјефтиније, да шаљу претплату *поштомском упутницом* на г. Петра Рамадановића у Котор, *с назначењем да је то претплата за „Црногорку“*.

Претплатници из *Србије* нека шаљу претплату на књижару Валожића у Београду.

Ко има вољу, може послати претплату и непосредно на потписано уредништво, но онда ваља да то учини у *плаћеном до Цетиња* писму.

Свијема бројевима од почетка ове године можемо још послужити нове претплатнике.

Цетиње, 18. Априла 1884.

Уредништво „ЦРНОГОРКЕ“.